

Иън Лесли "Родени лъжци" - откъс

Въведение

Змията ме подмами, та ядох.

Ева (Бит. 3:14.)

В Библията е казано, че тя води до падението на човека. Философи от Кант до Опра я заклеят безусловно. Учим децата си никога да не я използват. Тя е извращение, заблуда, напаст. Малко неща са ни поненавистни от лъжата.

Разбира се, лъжци са неизменно другите. Любовници пред раздяла се обвиняват взаимно в измама; гласоподаватели обявяват всички политици за мошеници; религиозните хулят безбожниците като врагове на истината, а атеистите винят богомолците, че подхранват най-голямата съществуваща някога заблуда. Без значение на чия страна сте в тези спорове, граматиката на изказа е все една: аз говоря истината, а ти се опитваш да ме баламосаш с измислици, подклаждани от личния ти интерес.

Странно, но за разлика от кражбата, сексуалното посегателство или убийството лъжата е морално престъпление, което всички ние вършим, при това най-редовно. Психоложката Бела де Пауло моли 147 души да водят дневник на социалните си контакти в течение на седмица, като отбелязват всички случаи, когато съзнателно са подвели някого. Избраните от нея лица споделят, че лъжат средно по 1,5 пъти на ден. Това може да се приеме за скромен резултат. Друг изследовател, Робърт Фелдман, установява, че непознати, които за пръв път се срещат лице в лице, са склонни да излъжат три пъти в рамките на десет минути.

Лъжем, когато казваме: „Добре съм, благодаря“, а всъщност се чувстваме нещастни. Лъжем и когато казваме: „Какво красиво бебе“, а вътрешно се удивяваме на приликата му с извънземни форми на живот. Готови сме да изречем лъжа, още докато разкъсваме хартиената опаковка, с която леля Мойра грижовно е увила порцелановата статуетка на принцеса Даяна. Повечето от нас симулираме гняв, тъга, привързаност или изричаме „обичам те“, без да го мислим. Почти няма човек, който да не е демонстрирал фалшив ентузиазъм по повод на нечий готварски умения. Съветваме децата си да се усмихнат и да се постараят да изглеждат признателни за „практичния“ подарък на баба за рождения им ден, а може и да додадем, че ако не вложат достатъчно старание, тази година Дядо Коледа няма да дойде. „Всеки лъже – пише Марк Твен. – Всеки ден, всеки час; докато е буден, докато спи, в сънищата си, в радостта си, в скръбта си“.

Не само правим компромис със забраната да лъжем; случва се и горещо да подкрепяме неискреността. Ако лекарят каже на съкрушения съпруг, че катастрофиралата му съпруга е умряла на място, като по този начин му спести истината – че жената е преживяла последните си часове в адска болка, – бихме приветствали състрадателността на професионалиста. Когато треньорът по футбол, макар и сам за себе си отчаян, уверява отбора в стопроцентовата си убеденост, че са

способни да обърнат резултата въпреки двата гола във вратата им през първото полувреме, го наричаме вдъхновяващ водач (или поне ако в крайна сметка отборът спечели). Насърчаваме и лъжите, които ни помагат да продължим заедно въпреки трудностите. Да благодарим на човек, към когото изпитваме искрена признателност, е не толкова проява на добро възпитание, колкото начин да изразим себе си; доброто възпитание ни е нужно именно тогава, когато трябва да кажем нещо, което не изпитваме. Когато одобряваме една лъжа, я наричаме бяла, но ако бъдем помолени да определим какво по-конкретно превръща лъжата в дипломация, бързо се оплитаме в противоречиви уговорки.

Лъжата е всичко друго, но не и недвусмислена, а през последните години все повече учени от различни специалности изследват сложната роля, която тя играе в живота ни. Изследователите отбелязват престореното поведение на децата, проследяват какво се случва в мозъка на човек, който лъже, и сравняват нашето притворство с това на най-близките ни родственици от животинския свят. Откритията им обръщат с краката нагоре традиционните представи за лъжата. Пристъпих към тази тема с нагласата, че наклонността към лъжата е умишлено вложен в човека недостатък, който един ден ще се изглади; наместо това установих, че това наше несъвършенство движи еволюцията на вида ни. Мислех, че веднага бих разпознал лъжеца, но се оказа, че греша. Приемах лъжата за белег на умствена непо следователност, но се оказа, че изкусните лъжци по правило са по-уравновесени от повечето от нас. Вярвах, че винаги съм искрен със себе си; никой от нас не е. Установих, че самоизмамата е по-скоро потребност, отколкото проблем и че тя води до успех в работата, по-добро здраве и по-сполучливи взаимоотношения. Научих, че лишени от лъжите си, ние се поболяваме, изпадаме в депресия или отстъпваме пред лудостта.

Накратко, лъжата не е извращение на нашата природа; тя е неин основен елемент. Способността да лъжем съзнателно и да долавяме лъжата е неподражаемо човешка и има своята роля във всяка наша връзка с друг човек. Невъзможно е да разберем обществото и дори себе си, без преди това да сме проумели измамата.

По-горе цитирах Ева, която изрича обвинения в Едемската градина. Кой обаче е измамникът в тази история? Не и змията. Тя само е насърчила очарователната млада двойка да вкуси плода. Ако тук някой лъже, то това е Той. Бог казва на Адам и Ева, че ще умрат в деня, в който опитат плодовете на ябълковото дърво. Така или иначе, те го правят, но не падат покосени на място. Най-малкото бихме казали, че Бог не е напълно откровен. А щом Бог не може да мине без измама, кой от нас би се справил?